

ИГОР КОЗЛОВ

ПО СЛЕДИТЕ НА ТУРСКИЯ ГАМБИТ

РУСКАТА ПОЛУПОБЕДА ПРЕЗ 1878

еделваїс

Плевен, 2024

Съдържание

Предговор към българското издание	9
За какво е тази книга	15

ЧАСТ I ПЛЕВЕН / 20

Глава 1	
„Тази война започна твърде гладко“	23
Глава 2	
„Пазете се от Плевен!“	47
Глава 3	
Кадрите и разузнаването решават всичко!	82
Глава 4	
Прелюдията към третата атака на Плевен	94
Глава 5	
Третият щурм на Плевен: доблест и глупост по руски	115
Глава 6	
Защо не подкрепиха Скобелев?	140
Глава 7	
Възможностите за избор	151

ЧАСТ II КОНСТАНТИНОПОЛ / 190

Глава 8	
Пожарът на Балканите и пожарникарите от „Европейския концерт“	194
Глава 9	
Игра с нулев резултат	212
Глава 10	
Не ни е нужен турският бряг...	237
Глава 11	
Метаморфозите през есента на 1876 г.	269
Глава 12	
За „гамбитите“, обещанията към Лондон и европейското посредничество	325
Глава 13	
Военните планове: „руският блицкриг“ срещу „турския гамбит“?	371

ЧАСТ III
ТЕАТЪРЪТ НА АБСУРДА
ПРЕД ПОРТИТЕ НА КОНСТАНТИНОПОЛ / 420

Глава 14	
„... А врагът бяга ли, бяга, бяга...“	422
Глава 15	
Мирните условия на победителите	433
Глава 16	
Много ни се иска, ама Лондон не дава	459
Глава 17	
За несъвършения телеграф, английските бойни кораби и пропуснатите възможности	478

ЧАСТ IV
СЛЕД САН СТЕФАНО, ИЛИ СЪДБАТА
НА ТУРСКИТЕ КЛЮЧОВЕ ЗА РУСКИЯ ДОМ / 526

Глава 18	
По пътя към разочарованието...	531
Глава 19	
Проливите все още ли са извън обсега ни?	617
Глава 20	
1877 – 1897 г.: паралели и възможности	721
Вместо заключение, или още веднъж за ролята на личността в историята	742
Послеслов от преводача. Руската полупобеда и българското полуосвобождение през 1878 г.	744

На дъщеря ми Елина Игоревна Орлова
с любов и надежда...

Предговор към българското издание

Тази книга се роди случайно. През 2005 г. се състоя премиерата на филма „Турски гамбит“, чиито събития се развиват на балканския театър на Руско-турската война от 1877/78 г. Тогава на екрана се появи една малка ескадра от британски бойни кораби, хвърлила котва под стените на Константинопол. Според хода на събитията във филма през януари 1878 г. тази армада е дошла да защитава интересите на „гордия Албион“ в черноморските проливи, за да попречи те да бъдат завзети от победоносната руска армия. Филмът създаваше такова впечатление.

Осъзнавайки, че авторите му силно са преувеличили заплахата от флота на Нейно величество, реших да изясня ситуацията и да напиша статия по този въпрос. И тогава се случи нещо интересно... Колкото повече се потапах в изучаването на хода на военните действия, толкова повече мистерици изникваха пред мен, отговорите на които трябваше да се търсят още в политическата предистория на Руско-турската война. Така идеята за статията прерасна в голяма книга, а работата по нея често приличаше на отварянето на поставени една в друга кукли матрьошки: разкривах една загадка и веднага попадах на друга, изяснявах я, но тя водеше след себе си нова... И така, докато не стигнах до основната загадка, чието име е „Константинопол и Проливите“.

Именно до тези точки на географската карта в крайна сметка ще се сведе всичко – и това го предричат мнозина още тогава, включително германският император Вилхелм I, който през октомври 1876 г. разговаря с посланика в Русия генерал Фон Швайниц, преди да замине в Крим на посещение при руския император Александър II с цел да задълбочи взаимното разбирателство между правителствата на двете страни и да проучи възможността за сключване на споразумение за взаимни гаранции: подкрепа от кабинета в Берлин за усилията на Русия на Изток в замяна на гаранции от царското правителство за неприкосновеността на западните граници на Германската империя и запазването на Елзас и Лотарингия.¹

¹ Лотар фон Швайниц. При дворе на Александра II. Мемуары германского посла. Петербург „Евразия“. 2022. с. 137 – 140, 336.

Геополитиката, както и всичко в света, има свои собствени закони на симетрията. Конфликтът в Западна Европа, свързан с резултатите от Френско-пруската война от 1870/71 г., не може да остане без отговор в източноевропейския регион. Така през 1875 г. Балканите пламват отново. Тази симетрична комбинация не само отваря уникален прозорец от неподозирани възможности за Русия, но изисква голяма политическа мъдрост от нейните управници.

Александър II и канцлерът Горчаков се опитват по всякакъв начин да избегнат нова война с Турция. Но съдбата си казва своето. Ходът на събитията и славянофилската вълна, заляла страната, неумолимо ги тласкат на пътя на войната.

Опитът за организиране на колективен военен натиск от Великите сили върху Турция, за да бъде принуден султанът да осъществи програма от реформи в интерес на християните на Балканите, се проваля. Но когато руският император все пак решава да извади меча от ножницата сам, Лондон и Виена започват да се чудят дали заг този уж благороден порив не се крие коварен таен план на Петербург най-накрая да разреши Източния въпрос в свой интерес и да завземе Константинопол и Проливите.

Руският император и неговият канцлер се боят като „дявол от тамян“ от подобни подозрения. Отначало те дори се надяват, че ще успеят да ограничат войната до билото на Балкана, за да принудят Портата към мирно споразумение, основано на отстъпки. И само от две места се чуват гласове в пълен разрез с това страхливо политическо настроение. Генералният щаб на руската армия е убеден, че целта на военните действия трябва да бъде единствено и само Константинопол. В Берлин канцлерът Бисмарк в своите разговори с граф Пьотър Шувалов открито изразява неразбирането си на официалната политика на Петербург. Същността на мислите му може да се изрази примерно така: Не се хвалете с тази безкористност, никой няма да я оцени. В европейските столици оценяват единствено взаимноизгодните пазарлъци, така че се съобразявайте с тези правила. Ако все още сте склонни към война, тогава действайте бързо и решително. Забравете тези славянофилски митове, недостойни за една Велика сила. В тази война вие трябва да имате собствена голяма цел, която отговаря на вашите национални интереси. В противен случай сте обречени на самоизмама и горчиво разочарование. Ще разбуните балканския мравуняк, ще разбуните междуособиците на местните народи и амбициите на техните управници; ще заседнете в тази България без някаква сериозна полза за себе си. Но със сигурност ще се сблъскате с балканските претенции на Австро-Унгария, които ще наранят вашите славянофилски чувства. Ще прехвърчат

искри и ще трябва или да заплашите Виена с меч, или да гойдете в Берлин да търсите нашата подкрепа срещу нея, което обаче никак няма да ни зарадва. Ако имате нужда от помощта на Германия, тогава нека преговаряме. Моят залог ви е известен – гаранция за Елзас и Лотарингия, но кажете ми най-накрая какво всъщност се опитвате да постигнете...!?¹

Но в отговор от Петербург продължават същите уверения в безкористност и упреци от страна на канцлера Горчаков: „Бисмарк е змия изкусител, той примамва Русия с перспективата да овладее Проливите и се стреми да я въвлече във война на Балканите“. Изглежда, че двамата канцлери не се слушат взаимно и говорят на съвсем различни езици.

Тук стигаме до същността на цялата книга. Вече решило да нападне Турция в името на освобождението на България, руското ръководство не вписва този ход в по-дълбока стратегия за реализиране на собствените си национални интереси на Балканите и Проливите. Но, строго погледнато, трябва да признаем, че такава стратегия не съществува. Вместо нея има неясна смес от славянофилски илюзии и антиавстроунгарски настроения.

Това до голяма степен е причината мисията на генерал Швайниц² да завърши безрезултатно в началото на ноември 1876 г., а когато през януари 1878 г. се отваря реална възможност за руската армия да завземе поне Горния Босфор (откъм Черно море), руските ръководители не са готови за това политически, тъй като за осъществяването му се нуждаят от сключването на съответните споразумения с Германия.

Това, което не се случва, е много по-важно от това, което вече се е случило, казва Ницше. Пропуснатите възможности да се постави кръстът над „Света София“ и да се издигне руското знаме над Босфора оставят турците в Европа. Тази „полупобеда“ на Русия в крайна сметка доведе до „полуосвобождението“ на България и насочи руската

1 Тези гуми и мисли на Бисмарк са моделирани от мен (автора) въз основа на множество преки и косвени данни, съдържащи се в мемоарите, източниците и научната литература, въз основа на които е написана тази книга.

2 На 1 ноември 1876 г. в Ливадийския дворец (Крим) Швайниц обсъжда с Горчаков въпроса за споразумение за взаимни гаранции, но не среща адекватно разбиране от страна на руския канцлер; Швайниц не отправя този въпрос към император Александър II, въпреки че често го вижда и води дълги разговори с него по времето на престоя си в Ливадия. Впоследствие Швайниц е подложен на двустранна критика. В Берлин го упрекват, че не е бил достатъчно активен в поставянето на въпроса за взаимните гаранции. Въпреки че е много вероятно този упрек да е повече от скритото признание за грешката на Бисмарк – дадените неясни инструкции на Швайниц; и в Петербург Александър II упреква Швайниц, че след като не е намерил разбирателство с Горчаков, не се е обърнал пряко към него. Виж: *Швайниц фон Лотар*. *Цит. съч.*, стр. 143 – 145, 339 – 340.

политика в най-опасната посока в пълен разрез с нейните национални интереси – постоянно участие в балканските сблъсъци и свързаната с това конфронтация с Австро-Унгария.

Русия даде свобода на България със строги указания тя да не може да се възползва тази свобода, нише с пълно основание британският посланик в Русия сър Робърт Морие.¹ И това не е само въпрос на великодържавно менторство или липсата на гъвкавост в руската политика. Петербург се нуждае от България единствено като плацдарм за бъдещото завземане на Проливите.

Руската армия премина през несгодите на войната, попадна в Плевенския капан, където е блокирана в продължение на четири месеца, след това премина Балкана и за един месец достигна до стените на Константинопол, за да се изплаши от четири британски броненосца в Мраморно море. И след това руската дипломация (б. пр.: в лицето на граф Игнатиев) състави набързо напълно безполезния Санстефански договор, който също така бързо погребна на Берлинския конгрес. Но в Петербург така и не разбраха, че в крайна сметка за Русия на Изток има само една заслужаваща си стратегия – черноморските проливи, която може да осъществи единствено и само в съюз с Германия. Така че утвърждаването на Русия в Проливите и руско-германският съюз въщност са двете страни на една и съща монета.

Последиците от фаталната грешка – неосъщественото завземане на Константинопол и Босфора, започват да се осъзнават доста бързо. Но вече не е възможно да се върнат събитията назад, а пропуснатият уникален шанс създава голям психологически проблем в руското ръководство и широката руска общественост. За ръководството на страната и императора е невероятно трудно да се признае направената грешка. Константинополският провал на руския император щеше да лъсне пред цяла Европа. Договорът от Сан Стефано е пряка последица от спирането пред Константинопол. Така за пред българите е създадена красивата илюзия на Санстефанския договор, която трябва да компенсират пропуснатия шанс, да маскират собствените грешки и да ги представи като жизненоважни държавни интереси.

Когато Берлинският конгрес унищожава всички тези благодрушни самозаблуди за създаването на голяма и контролирана от Русия България, изведнъж в Петербург много бързо намират изход от неизгодната ситуация – намират се „виновните“ и с пяна на устата руските вестници започват да обработват общественото мнение, да доказват на страната и света, че не ние сме виновни за нашите бедни, а

¹ Ramm Agatha *Sir Robert Morier. Envoy and Ambassador in the Age of Imperialism 1876 – 1893.* Oxford at the Clarendon Press. 1973. P. 249. Робърт Морие е посланик в Русия от 1884 до 1893 г.

виновникът е Бисмарк, той уж не е осигурил адекватна подкрепа и не се е отблагодарил за услугите, направени от Русия през 1866 и 1870 г.¹

Войната ни отвори очите за много неща, но това, което не се осъществи пред Константинопол през зимата на 1878 г., пречупва представата за следвоенните реалности. Разочарованието засенчва всичко. Силата на разбушувалите се емоциите в Русия е сравнима само със загубата на Елзас и Лотарингия от французите. Образованата руска общественост започна публично да проклена отминалата война: част от нея – изобщо започването ѝ, друга – пропуснатите възможности. Пресата представя победоносната Русия като жертва на интригите на „обединена Европа“. Особено ревностно са критикувани Австро-Унгария и Германия. Остава впечатлението, че официалният Петербург е напълно разочарован от Съюза на трима императори. Какъв „съюз“ е това, казват те, когато „съюзниците“ не ни помогнаха!

Но зад всичко това има доста политическа хитрост и показни емоции, които се набиват на очи. Скоро се проявява друга, невидима част, където същността на случващото се определя под въздействието на неслучилото се. Започва да се осъзнава огромната военнополитическа грешка, допусната край Константинопол през януари 1878 г., и започва обмислянето на възможности тя да бъде коригирана. През есента на 1879 г. на срещите при император Александър II в Ливадия се възприема курс за подготовка към овладяване на черноморските проливи при благоприятни условия, разчитайки на Германия, на която трябва да бъдат гарантирани Елзас и Лотарингия като компенсация.² Кръгът се затваря: там, откъдето Бисмарк започва, Александър II в крайна сметка завършва...³

Но стига общи разсъждения – пред читателя е цялата книга. Нека направя само една последна забележка. Пред вас, скъпи читатели, е възгледът на един съвременен руски човек за тези далечни събития и както всеки друг, този възглед не може да бъде изчерпателен, един-

1 Има се предвид политиката на добронамерен неутралитет, провеждана от Александър II спрямо Прусия по време на войните ѝ с Австро-Унгария (1866) и Франция (1870 – 1871).

2 Милютин Д. А. *Дневник 1879 – 1881*. Москва. РОССПЭН. 2010. стр. 89 – 90, 93 – 98, 102 – 104, 117 – 120, 125 – 126.

3 За съжаление, този процес е прекъснат от внезапната смърт на императора през март 1881 г., убит от безмозъчни атенатори фанатици. Следващият император, Александър III е силно антигермански настроен и сключва „сърдечното споразумение“ с Френската република, един странен съюз между най-абсолютистката монархия в Европа и „най-демократичната“ тогава европейска Велика сила, единствена с републиканско управление, един брак по сметка, от който обаче печели само изкустителката Мариана (Френската република). А Николай II се оставя да го носи течението, което го захвърли в ръцете на болшевишките убийци. – Б. пр.

ствено правилен и още повече напълно обективен. Аз лично смятам, че обективността в историята е нещо непостижимо, към което човек може само да се стреми. Но ако книгата ми помогне на българските читатели да добият по-пълна представа за онези събития и да ги разберат по-дълбоко, тогава ще считам, че трудът ми не е бил напразен. Защото, както пише френският историк Марк Блок, в историческото изследване „една дума властва и обяснява всичко, думата „разбирам“... и толкова е лесно да извикаме: „На бесило!“; защото никога не разбираме достатъчно“¹... същността на събитията.

Авторът изразява възхищението си от неуморната енергия на г-н Живко Войников, благодарение на когото тази книга излиза на български език.

Игор Козлов, февруари 2024 г.

¹ Блок М. *Апология истории, или ремесло историка* – издание второе, дополненное, Москва, „Наука“, 1986.

За какво е тази книга

През 2008 г. се случиха две събития, напомнили за един въпрос, който изглеждаше отдавна заровен в дълбините на историята. За да бъдем по-точни, трябва да кажем, че начинът, по който беше решен, не беше в полза на Русия. Говорим за Източния въпрос и защо руските знамена не се веят над черноморските проливи.

След нападението над Южна Осетия през август 2008 г. грузинските войски бяха победени и изтласкани обратно на територията си от въоръжените сили на Руската федерация. Страните от НАТО обаче побързаха да помогнат на Тбилиси. За хуманитарни цели с товар от „бутилирана вода и бебешка храна“, след като преминаха Босфора и Дарданелите, военните кораби на Северноатлантическия алианс отплуваха до бреговете на Грузия.

До септември 2008 г. вече имаше 10 от тях, а по отношение на броя на противокорабните и зенитните ракети с голям обсег целият руски черноморски флот изоставаеше 1,5 пъти срещу само 5 появили се кораба на НАТО.¹

Но през 2008 г. се навършиха 130 години от края на Руско-турската война от 1877/78 г., от чиито победоносни резултати Русия можеше да се възползва по такъв начин, че още в това отдалечено от нас време завинаги да спасят страната ни от опасността военни кораби на нечерноморски страни да се появят срещу южните ѝ брегове.

А три години преди тези събития, на 22 февруари 2005 г., на руските екрани излезе филмът „Турски гамбит“, създаден по едноименния роман на Борис Акунин, чието действие се развива през годините на тази руско-турска война.²

С реализираната печалба от 19 млн. долара той не само оправда очакванията на продуцентите, но и остави далече зад себе си най-близките конкуренти по това време.³ Филмът предизвика сериозен обществен отзвук. Той беше активно обсъждан по телевизията, радиото и страниците на периодичния печат. Появата на „Турски гам-

1 <http://nvo.ng.ru/wars/2008-09-05/1blacksea.html>

2 Филмът (руско-българска продукция) не е исторически, а пресъздава напълно измислена история в приключенски стил, руско-турската война е просто фонът, на който се развиват събитията. Филмът впечатлява с многото си ефекти. – Б. пр.

3 *Експерт*. 2005. 22 – 28 августа. №31 (477).

бит“ на киноафишите съвпадна с преиздаване на капиталния труд под редакцията на В. А. Золотарев, посветена на Руско-турската война от 1877 – 1878 г.¹

До 2006 г. ехото от филма вече предизвика появата и на исторически трудове. Тогава излезе книгата на Н. В. Скрицки „Балканският гамбит.² Непознатата война 1877 – 1878 г.“. От заглавието става ясно, че и романът на Борис Акунин, и филмът явно са вдъхновили автора. И те вдъхновяват, изглежда, и противопоставят своето описание на войната на версията, предложена от Акунин.

„Непозната война“? Извинете. Последната руско-турска война е може би една от най-изучаваните войни в руската история. Още на 21 март (2 април) 1879 г.³ към Генералния щаб е сформирана Военноисторическа комисия за събиране и анализ на документи от войната от 1877/78 г. След 32 години работа комисията проучи и публикува огромен брой документи. На тази основа тя подготви и издаде много томното „Описание на Руско-турската война от 1877/78 г. на Балканския полуостров“.

Именно върху материалите на Военноисторическата комисия изграждат своя труд всички по-късни изследователи на Руско-турската война. Така че да я наречеш „неизвестна“ е просто злонамерено. Има обаче нещо в последната руско-турска война, за което не можете веднага да разберете. Изглежда, че нейният благороден патос е очевиден. „Цяла Русия се обедини в един щедър порив: да се притече на помощ на славянските братя и да съдейства за тяхното освобождение“, пише съвременник на тези събития, съветник в руското посолство във Виена, а по-късно и изключителен историк С. С. Татищев.⁴

В същото време тази война с Турция изглежда като поредица от очевидни безсмислици; несъответствия между цели и средства, стратегии и тактики; откровени „недоразумения“ и пълни абсурди. И колкото повече напредваш в изучаването им, толкова повече виждаш някаква странна война, очевидно лишена от смислена логика.

Но и това се оказва само един от пластове на нейната феноменология. „Копаете по-дълбоко“, всеки внимателен изследовател със

1 Золотарев В. А. Противоборство империй. Война 1877 – 1878 гг. Апофеоз Восточного кризиса. М.: Animi Fortitudo, 2005; Също: В грядущее глядим мы сквозь бывшее. Война 1877 – 1878 гг. Апофеоз Восточного кризиса. М.: АОЗТ „ЮПАПС“, 1997.

2 Скрицкий Н. В. Балканский гамбит. Неизвестная война 1877 – 1878 гг. М.: Вече, 2006. с.

3 За да се избегне объркване, в този труд всички дати от XIX в. са дадени по стария стил (Юлиански календар), приет по това време в Русия (както и в България, Сърбия, Черна гора и други страни), а в скоби - по новия стил (Григориански календар).

4 Татищев С. С. Император Александр II. Его жизнь и царствование. М.: АСТ, 2006. с. 673.

сигурност ще отиде далече отвъд чисто военните теми. И определено ще се натъкне на най-сериозните въпроси на руската история, които понякога странно се проявяват в мислите и действията на участниците в тези далечни събития.

По същия начин Б. Акунин в романа и създателите на филма волно или неволно докоснаха много любопитни и много фини струни от нашата история. „Отидох да гледам „Турски гамбит“ с моите разстроени родоци емоции, надявайки се на среща с тайнственото и мистичното“, пише Александър Проханов¹ за филма през март 2005 г. Да не засягаме засега естетиката на „тайнственото и мистичното“. Нека си зададем един прост въпрос: какво знаем за тази руско-турска война?

Не от висотата на метафизиката на А. Проханов, а на нивото на среднотатястически лаик с багаж от средношколски исторически познания. Могъщата Руска империя извади меч си в защита на славянските братя. Това е славянският „кръстоносен поход“, така през 1877 – 1878 г. много образовани хора в Русия оценяват събитията от руско-турската война. Руската армия нанася главния удар на Балканите, спомагателния – в Кавказ. Героичната защита на Шипка, сплотила бойното братство на руснаци и българи. Непоклатимата твърдост на защитниците на Баязет, за които нетолкова отдавна беше заснет и показан телевизионен сериал. Какво друго? Да, съвременният български Плевен, а преди това – Плевен!...

Три пъти руската армия по някаква причина щурмува града, който се намира встрани от основната настъпателна линия, но не успява да го превземе. Защо го прави?... Въпреки това турците са притиснати от блокадата и капитулират. Е, тогава – бърз удар към Константинопол. И сега изглежда пълна победа! 19 февруари (3 март) 1878 г. е подписан почетен мир в Сан Стефано: свободна Голяма България... Да, тогава обаче имаше някакъв конгрес... Берлинският конгрес през юни 1878 г. На него европейските „приятели“ на Русия рязко ограничиха плодовете на нейните победи. Това може би е всичко. Не е така, обаче и не е достатъчно.

Но някой по-ерудитан със сигурност ще се досети: все пак спряхме на един хвърлей от Константинопол. Спряхме и не го превзехме?! Защо?...

Така един от главните герои на войната, генерал М. Д. Скобелев, е прав, като определя нейния финал като „някакъв незавършен триумф, някаква полупобеда“.²

1 Александър Проханов, род. 1938 г., е съветски и съвр. руски писател, журналист и общественик. *Завтра*. 2005. Март. №10 (590).

2 Шолохов А. Б. *Всадник на белом коне: Бурная жизнь и таинственная смерть генерала М. Д. Скобелева*.

Е, тогава въпросите растат като снежна топка. За да се убедите в това, е достатъчно да влезете във форума на руско-турските войни в интернет.¹ Пропуснахме шанса да овладеем черноморските проливи – Босфора и Дарданелите?! И тогава за какво се борихме, ако след освободителната война сме се скарали с властите на България, Сърбия и Румъния, които обърнаха гръб на Русия и се насочиха към нейните европейски неприятели? И за това платихме повече от 200 000 живота на руски войници² и около милиард държавни рубли?!

Защо, по дяволите, изобщо се включихме в тази война, след като сме имали съвсем нормални отношения с Османската (Турската) империя?

Добре, включихме се. За пореден път се вързахме на сантименталните имперски митове. Е, и ако е така, тогава защо прекарахме цели пет месеца в разбиването на турския отряд край Плевен? Защо прехвърлиха там, на десния фланг, основните усилия на цялата руска Дунавска армия? Не беше ли по-добре да се скрием зад отбранителен корпус в тази посока и да хвърлим главните сили напред, за да превземем турската столица, Проливите, да изтласкаме турците обратно в Азия и с такива козове в ръка да защитаваме националните си интереси на масата за преговори с Европа?

„Политиката на свършен факт“ би била много на място тук, нали? Ако действахме по-национално и прагматично, ние, видете ли, щяхме да изпълним „интернационалния си дълг“ към нашите славянски братия с много по-добри резултати.

„Е, гълъбчета, все пак се отказайте. Всичко това са празни фантазии. Това е твърде далече от реалните исторически обстоятелства“, със сигурност ще каже друг някой ерудиран читател. И той ще бъде прав донякъде.

лева. Уфа: Восточный университет, 1999. с. 118.

1 <http://wap.tsushima.b.qip.ru/?1-14-0-00000015-000-0-0>.

2 Числото е изцяло действено и плод на съветската пропаганда. Реалните жертви и на двата театъра на военните действия (България и Кавказ) са около 20 000 – 30 000 души, вкл. и починалите от болести и гр. причини. Според военномедицинския доклад руските загуби са: убити в боя – 15 567 души (от които: в Дунавската армия – 11 905 души; в Кавказката армия – 3662 души); починали от рани – 6824 души; ранени – 57 652 души. Други автори: г-р Г. М. Герценщайн изчислява жертвите на 30 000, г-р Ю. К. Кьохер – 27 000, по западноевропейски източници Е. Кнор изчислява 30 000 убити, а г-р Г. Мораш – 36 455 убити и починали от раните си. *Военно-медицинский отчёт за войну с Турцией 1877 – 1878 гг (Итоговые данные)*. СПб., 1886. *Дунавская армия*, Ч. 2, С. 513; *Кавказская армия*, Ч. 1 с. 19., Герценштейн Г. М. *Военные жертвы людьми // Военно-санитарное дело*. СПб., 1882. №17., с. 223., Кехер Ю. К. *О санитарном состоянии наших войск и их потерях в войну 1877 – 1878 гг*. СПб.: Тип. К. К. Петгера, 1882., с. 20 – 21., Knorr E. *Das russische Heeres-Sanitätswesen während des Feldzugs: 1877/78 (нем.)*. Hannover: Helwing, 1883., р. 183 – 184., Morache G. *Traité d'hygiène militaire (фр.)*: J.-V. Vaillière et fils, 1886., р. 903. Всъщност по-голямата част от руските жертви са дадени при трите щурма на Плевен. – Б. пр.

Е, някой със сигурност ще види в това копнежа на автора по имперското великодержавие. Но всички тези въпроси в никакъв случай не са плод на авторските фантазии или празни размисли на търсачи на историческата истина от интернет обществото. Тези въпроси възникват сред много участници и съвременници на балканските събития от 1875 – 1878 г. Оттогава те се повтарят както от изследователи на тази война, така и от онези, чиито познания за нея са поне малко извън обема на гимназиалната програма. И днес тези въпроси понякога завършват с такива оценки: „Александър II се оттегли (от Константинопол). Англичаните го помолиха и се застъпиха за турците“!

На 19 февруари (3 март) 1878 г., на годишнината от премахването на крепостното право, царят дава свобода на българите. Той оставя за себе си само парче земя край Дунава, а в Кавказ придобива градовете Карс и Батуми.

„Такива толстовци¹ трябва да бъдат убивани!“ – избухва 50 години по-късно турският гражданин Остап-Сюлейман Бендер²... Така и убиха Александър II.³

Е, как? Ще кажете, това са груби и злобни исторически закачки...

Но да се върна на поставените въпроси. Именно с тях започват мистериите на онази руско-турска война. Тук се заявява и „метафизиката“ в духа на Александър Проханов. И може да завършим с предположението, че войната, която ни интересува, е, за съжаление, не реализиран, но най-вероятен шанс да се коригира траекторията на геополитическата динамика на Русия през XIX в Същата траектория, движението по която доведе Руската империя до 1 август 1914 г. и последвалия крах.

В тази книга читателят няма да намери последователно и изчерпателно описание на Руско-турската война от 1877/78 г. За тези, които се интересуват от това, съветвам ви да се обърнат към вече споменатите произведения. По-специално, препоръчвам ви да се запознаете с монографиите на А. Б. Широкоград⁴.

Моята цел е друга. Ще тръгнем по следите на „турския гамбит“ и ще се опитаме да разберем загадките и най-големите проблеми на

1 Последователи на Лев Толстой, това е движение, възникнало през 80-те години на XIX в. в Русия, чиито последователи живеят аскетично в земеделски комуни, не употребяват алкохол, въздържателни, вегетарианци. Убедени нацифисти са и отказват да носят оръжие. – Б. пр.

2 Героят от известния съветски филм „Дванадесетте стола“. – Б. пр.

3 Кравченко С. И. *Кривая империя. Правдивый курс истории Государства Российского*. М.: Язуа, ЭКСМО, 2007. с. 543.

4 Широкоград А. Б. *Россия-Англия: неизвестная война, 1857 – 1907*. М.: АСТ, 2003. Също: *Тысячелетняя битва за Царьград*. М.: Вече, 2005.

тази война. И преди всичко нека проследим пътищата на два ключови проблема, върху които Б. Акунин толкова успешно фокусира вниманието на читателите и зрителите: Плевен и Константинопол.

Авторът изказва своята дълбока благодарност на тези хора, без чиято помощ тази книга едва ли би се появила: А. И. Карасин (университет „Медисън“, Уисконсин, САЩ); Т. Ю. Красовицкая (Институт за руска история, Руска академия на науките); А. В. Кривошеев (ОАО Вымпелком); В. П. Лияскин (ГлавУпДК¹ към Министерството на външните работи на Руската федерация); Н. А. Силин (консултант).

1 Главно управление за обслужване на дипломатическия корпус.